

Универзитет у Београду
Факултет политичких наука
Наставно научно веће

Одлуком Наставно-научног већа Факултета политичких наука од 19.03.2015. године именована је Комисија за преглед и оцену докторске дисертације мр Милорада Ђурића под насловом „Идеолошке димензије глобализације“. Након прегледа рада, Комисија у саставу проф. др Чедомир Чупић, проф. др Јовица Тркуља (Правни факултет Универзитета у Београду) и проф. др Славиша Орловић (ментор), подноси Наставно-научном већу Факултета следећи

Извештај о прегледу и оцени докторске дисертације

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Милорад Ђурић је рођен 1960. године у Избишту, општина Вршац. Дипломирао је 1986. године на Филозофском факултету Универзитета у Београду, на групи за социологију. Магистрирао је на Факултету политичких наука Универзитета у Београду 2013. године, са тезом „Глобализацијски изазови демократији“.

Радно искуство: од 1991. до 1994. запослен у Центру за социјални рад у Вршцу; од 1993. до 2001. главни и одговорни уредник магазина „Кошава“; од 1994. до 1997. члан Извршног већа Скупштине општине Вршац, задужен за културу, образовање и спорт; од 1997. до 2001. године руководилац Отвореног клуба Вршац у оквиру пројекта Фонда за отворено друштво; од 1998. до 2000. професионално ангажован у Демократској странци као секретар Извршног одбора; од 2000. до 2003. посланик у Већу грађана Скупштине СР Југославије; од 2000. до 2004. председник Скупштине општине Вршац; од 2004. до 2008. Секретар за информације у Влади Аутономне покрајине Војводине; од 2008. до 2012. Секретар за културу и информације у Влади Аутономне покрајине Војводине; од 2009. до 2012. Председник Међудржавне мешовите комисије за

питања националних мањина Србије и Румуније; од 2012. заменик Секретара за културу и јавно информисање у Влади Аутономне покрајине Војводине.

Награде: „Мир, вера, напредак“ – европска награда асоцијације A.N.M.I.L. под покровитељством Председника Италије, која се додељује за промоцију мира, једнакости и толеранције у Европи и свету.

До сада објављени радови:

- *Кад тамо постане овде: комуникација у глобалном контексту*, Актуелности, часопис (M52) Удружења неуролога Србије, Volume XXI, број 3-4, 2013, Нови Сад.

У раду се анализира веза између развоја средстава комуникације, глобализацијских процеса и промена у доживљају простора. Полазећи од Луманове тезе да је елементарни процес који друштвено конституише као посебну стварност – процес комуникације, аутор доказује претпоставку да се промене у начину произвођења комуникације могу посматрати и као промене у конституисању друштвеног, односно, и као промене у индивидуалном доживљају простора. Електронска тренутност комуникација суштински је изменила досадашње линеарно устројство наше цивилизације, укинувши поделу на центар и периферију...

- *Ideological Dimensions of Anti-Globalism*, часопис Интеркултуралност (M52), број 6, октобар 2013, Завод за културу Војводине.

Предмет рада је анализа идеолошких димензија анти-глобалистичког покрета, односно, везе између идеологије, као типа конституисања друштвеног/политичког смисла у којем парцијални интереси постају нормативни пројекти, и промене начина произвођења друштвене комуникације. На примеру анти-глобалистичких протеста (*Los Indignados, Take the Square, Occupy Wall Street*), доказује се претпоставка да у савремене политичке феномене не можемо сагледавати у оквиру старих идеолошких парадигми...

- *Комуникација и култура: глобализацијски изазов културализму*, рад саопштен на међународној научној конференцији *Комуникација, култура, стваралаштво: нове научне парадигме*, одржаној од 3. до 5. октобра, 2014. године у Новом Саду. Прихваћен је и биће објављен у зборнику радова конференције (ISBN 978-86-87879-14-0).

У овом раду се испитује веза између културализма, као целине свесног грађења колективних културних идентитета, односно, као

мобилизације и организације културних сличности/разлика и глобализацијских процеса. Основна претпоставка овог рада почива на чињеници да је културализам до сада био привилегија националних држава. Будући да су процеси глобализације релативизовали оквире националне државе, односно, да националне државе више немају монопол у контроли произвођења колективних идентитета, неизбежно је да се у новом светлу сагледа и сам појам културализма.

- *Социјалистичка књижевност – (не)моћ идеолошког дискурса*, коауторски рад са др Драганом В. Годоресков, саопштен на међународној научној конференцији *Идеја социјализма*, у Сарајеву, 31. октобра 2014. године; рад прихваћен и биће штампан у часопису за филозофију *Theoria*, година 2, број 2 (ISSN 2303-5862), Филозофског факултета у Сарајеву.

У овом раду се, на примеру тзв. *производног романа*, разматра веза између идеологије социјализма и књижевности. Доктрина социјалистичког реализма подразумевала је одузимање било какве друштвено-критичке димензије уметничком делу, односно, подразумевала је уметност као функционални инструмент идеолошког обликовања и структурирања друштва. Утемељена у претпостављеном колективизму, култу личности и идеји једнакости, књижевност у социјализму дефинитивно губи свој еманципаторски потенцијал и бива сведена на другоразредни текст, лишен аутентичне вредности и, самим тим, лишен властите моћи.

- *Идеологије у деидеологизованом свету: могући извештај о стању*, рад прихваћен и биће објављен у часопису *Интеркултуралност*, број 9, март 2015. године (ISSN 2217-4893), Завод за културу Војводине

У раду се анализира идеолошка мапа савременог света. Чињеница да је већина „класичних“ идеологија деветнаестог и двадесетог века изгубила експлицитну релевантност као и да су поједини аутори прогласили „крај идеологија“, „крај историје“ или „крај метанарација“, не ослобађа нас обавезе да анализирамо нове идеолошке феномене. Основна теза рада је да глобализација, и у њој доминирајућа либерална демократија, постаје услов могућности исламског фундаментализма као најекстремнијег вида религијског ревивализма. Религија се, у својој фундаменталистичкој верзији, појављује као снага која успева да интегрише антимодернистичке импулсе настале у структурама/културама западних друштава и артикулише их у иде(ологи)ју апсолутне заједнице, као тоталне негације иде(ологи)је индивидуалистичке либералне демократије...

Наведени радови су написани у складу са научним стандардима, опремљени су адекватном научном апаратуром, а при њиховој изради коришћени су примерени научни методи. Ови радови представљају и својеврсну теоријску базу, скуп анализа проблема глобализације и идеологије, из које происходи и кандидатова докторска дисертација.

Докторска дисертација кандидата мр Милорада Ђурића, под насловом „Идеолошке димензије глобализације“, изузев апстракта на српском и енглеском језику, садржи 227 страница текста стандардног формата, од чега Увод – 8 страница, прво поглавље Одређење појмова – 35 страница, друго поглавље Појам и конституисање идеолошких идентитета – 75 страница, треће поглавље Крај века, крај идеологије? – 21 страницу, четврто поглавље Време преокрета – 30 страница, пето поглавље Идеолошке димензије глобализације – 37, Закључак – 14 страница и Литература – 7 страница. У циљу кохерентног, систематичног и прегледног излагања резултата добијених током научног истраживања, пет централних поглавља су подељена на 23 мања сегмента. Докторска дисертација је настала као резултат увида у 144 библиографске јединице, садржи 284 цитата и 56 фуснота. Увидом у евиденцију Факултета политичких наука и Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ утврђено је да до сада код нас није брањена докторска дисертација под истим насловом. Такође, резултати анализе путем „Ephorus“ програма потврдили су да је докторска дисертација аутентично и оригинално дело. Комисија сматра да докторска дисертација представља заокружену логичку целину у научном, стручном и методолошком смислу.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања докторске дисертације мр Милорада Ђурића односи се на анализу идеолошких димензија глобализације, односно, анализу природе, врста, манифестних облика и карактеристика идеолошких идентитета у глобализованом

свету. Конституисање идеолошких идентитета (од краја осамнаестог до друге половине двадесетог века) базирано је на претпоставци отворене конкуренције различитих политичких група у оквиру националне државе, као „релевантне заједнице“ у оквиру које се доносе адекватне политичке одлуке. Имајући у виду да су глобализацијски процеси несумњиво релативизовали оквире „релевантне заједнице“, као и да су се појавиле теорије о „крају идеологије“, неопходно је, по мишљењу мр Милорада Ђурића, истражити везу између глобализације и идеологије. Истраживачко питање у овом раду односи се на идеолошке димензије глобализацијских процеса, односно, да ли су процеси глобализације идеолошки неутрални? У одговору на то питање, кандидат анализира два основна појма - идеологију и глобализацију, али и идеолошку „обојеност“ различитих интерпретација глобализације (да ли су „глобалисти“ ближи либералним, а „антиглобалисти“ левичарским идејама). Такође, аутор анализира и идеолошку позадину и мобилизацијске капацитете идеја на којима почивају антиглобалистички покрети као што су „окупирајмо Волстрит“, „Los Indignados“, протести у Давосу, као и феномен религиозних фундаменталистичких оријентација.

На потребу да се анализирају идеолошке димензије глобализације упућују и драматичне друштвене промене које су се догодиле крајем двадесетог века које су суштински измениле уобичајене политичке перспективе. Надилажење граница изазвано комуникацијском експлозијом (и одмах затим – имплозијом), праћено искорењивањем и детериторијализацијом, пресудно утиче и на процесе и типове интеграција. Искорењивање и детериторијализација, односно, издизање друштвених односа из локалног контекста интеракција и њихово реструктурисање у оквиру неодређеног времена/простора представљају, по мишљењу мр Милорада Ђурића, суштински механизам глобализације. Због тога, аутор у овом раду, усваја Гиденсово одређење глобализације по којем је „глобализација интензификација друштвених односа на светском плану, која повезује удаљена места на начин да локална збивања уобличавају догађаји који су се одиграли километрима далеко и *vice versa*“. Кандидат се определио за Гиденсову дефиницију глобализације јер указује на битан моменат који има експлицитну релевантност за предмет ове дисертације - интензивирање друштвених односа. Интензивирање друштвених односа је само

друго име за комуникацију. А једна од базичних позиција овог рада јесте да се друштво може разумети само преко комуникације, односно, да је комуникација, сама по себи, начин структурисања друштвеног. У складу са тим, интензивирање друштвених односа јесте и убрзавање и проширивање информација које друштво стиче о себи самом. Таква саморефлексивност модерног друштва га, парадоксално, не чини стабилнијим, већ напротив – нестабилнијим и несигурнијим, што се односи и на процесе формирања различитих типова идентитета. Идентитета, политичких, филозофских, историјских, који се сада не формирају из перспективе неке од метанарација – што је, да се подсетимо, једна од темељних карактеристика модерне.

А идеологија, сматра аутор, припада амбијенту политичке модерне. Шавише, она је само и била могућа у политичкој заједници чија реалност није лежала у некој априорној хомогености, већ у континуираној рефлексiji. Модерна политичка заједница могућа је само под условом да постоји плурализам (метанаративних) перспектива. Јер, само се у условима отворене социјалне комуникације - која почива на динамици грађанског друштва (које претпоставља постојање аутономних друштвених група), индивидуалним правима и систему институција које их омогућавају и штите – могао развити процес произвођења различитих, ривалских идеолошких концепција. Само се, дакле, у модерном политичком универзуму могао појавити концепт идеологије – као скупа идеја, веровања и доктрина које треба применити на друштво како би се пројектовао његов развој – насупрот хаотичној маси састављеној од индивидуа уроњених у сопствена мњења и вредности, којом би идеологија требало да овлада како би она (маса) постала политичка снага.

У сваком случају, било да је схватамо као пасивну реакцију на друштвене и политичке услове, било као скуп ставова и вредности који инспиришу политичке акције, идеологија је једно од средишњих и незаобилазних места политичке анализе у претходна два века. Политичка теорија и пракса у протеклих две стотине година посредовани су шифрама/кодовима као што су „либерализам“, „конзервативизам“, „комунизам“, „нацизам“, „анархизам“, „социјализам“, „фашизам“, „неолиберализам“, „феминизам“, итд. Ови кодови су и учесницима и посматрачима политичких акција служили као својеврсне тачке оријентације у широком политичком спектру, али и као покретачка енергија у крајње ирационалним

правцима. Милиони људи, само у последња два века, били су спремни да прогањају или буду прогоњени, да затварају или буду затварани, да убију или буду убијени у име различитих идеолошких „-изама“. С друге стране, готово је немогуће пронаћи пример апсолутне и конзистентне примене одређене идеологије у политичкој пракси – не постоји политичар, политичка партија или политички пројекат који не би, у мањој или већој мери, одступали од (само)прокламованог идеолошког идентитета.

Све то – идејна и политичка неконзистентност, снажан емоционални набој, несумњиви утицај на политичке акције, као и честа употреба у негативном, стигматизирајућем контексту, учинили су да идеологија постане један од најнеухватљивијих појмова друштвених и политичких теорија. Упркос великом броју често супротстављених дефиниција и очигледном одсуству консензуса о улози и степену значаја идеја у политици, могуће је креирати скуп значења који се, у различитим теоријама, приписује идеологији. Дакле, идеологија се у најширем спектру различитих теорија разумевала као: систем политичких веровања; скуп политичких идеја оријентисаних на деловање; идеје владајуће класе; поглед на свет одређене друштвене класе или друштвене групе; политичке идеје које отеловљују или артикулишу класне или друштвене интересе; идеје које шире лажну свест међу експлоатисанима или потлаченима; идеје које ситуирају појединца у друштвени контекст и производе осећај колективне припадности; званично одобрен скуп идеја који се користи за давање легитимности политичком систему или режиму; свеобухватна политичка доктрина која полаже право на монопол истине; апстрактан и високо систематичан скуп политичких идеја, итд. Имајући у виду да је овај попис различитих значења исувише широк, мр Милорад Ђурић у оквиру дисертације користи дефиницију идеологије која је лишена стигматизирајућих елемената и која указује на дескриптивне и нормативне аспекте. С једне стране, аутор идеологију схвата као интелектуално/вредносно мапирање помоћу којег појединци могу да се оријентишу у актуелном друштву, да одреде своју припадност (или антагонизам) у односу на политички амбијент. С друге стране, у нормативном смислу, идеологију посматра и као прописивање пожељних будућих стања друштва, као произвођење одређеног тип политичког идентитета, односно, као тип социјалне/политичке

конституције смисла, у којој се партикуларни интереси обликују као нормативни пројекти.

Међутим, сагледавање глобализацијских процеса у идеолошком светлу представља комплексан задатак јер талас преображаја није мимоишао ни идеолошко поље. То је разлог због којег аутор значајан простор посвећује анализи различитих идеологија кроз историјску перспективу. Од времена настанка идеологија, доба просветитељства и Француске револуције, па до краја двадесетог века, када смо били сведоци колапса једне од великих идеологија двадесетог века – социјализма, али и сведоци појаве идеја о крају идеологија уопште. Рушење Берлинског зида значило је истовремено и рушење једине идеологије која је, до тада, озбиљно конкурисала либералној демократији. Тај епохални догађај инспирисао је појаву доктрина „краја“, које су констатовале или најављивале крај нечега – крај хладног рата, крај комунизма, крај модерне, крај уметности, крај идеологије, и сл. Упркос међусобним разликама, све ове расправе указивале су, у свари, на претходно Лиотарово пророчанство: епоха просвећености, у којој „јунак знања делује у добром етичко-политичком циљу универзалног мира“ (Лиотар, 1988: 2), је завршена и самим тим је завршено и доба идеологија. Коначно, у уводним деловима књиге *Крај историје и последњи човек*, Френсис Фукујама је констатовао да либерална демократија представља врхунац и крај идеолошке еволуције човечанства, односно, крај историје (Фукујама, 1997: 19).

Овај својеврсни *fin-de-siecle* идеологије, сматра мр Милорад Ђурић, постао је врло утицајан у академским круговима и убрзо се појавио велики број радова који су следили овај приступ. Ипак, теза о свеопштој сагласности око либералне демократије доведена је у питање врло брзо. Серија масовних протеста у свим већим светским градовима усмерена против симбола глобализације показала је да идеолошка прича још није окончана. С друге стране, дванаест година после пада Берлинског зида, догодио се други епохални догађај – терористички напад на куле Светског трговинског центра у Њујорку, који је указао да на се идеолошком хоризонту појављује нови актер – исламски фундаментализам. При томе, било је више него јасно да се новонастала ситуација више није могла анализирати кроз форму левице-деснице, већ кроз елементарну бинарну дистинкцију индивидуализам

– колективизам, односно модернизам – антимодернизам. То је, такође, парадигма на основу које ће се, сматра аутор, промишљати и разумевати глобализацијски процеси у будућности.

Научни циљ истраживања у овој докторској десертацији је научна дескрипција, типологизација и научно објашњење кључних идеолошких аспеката процеса глобализације, феноменолошка и функционална анализа.

Друштвени циљ истраживања у овом раду јесте стварање научног сазнања које ће допринети бољем разумевању и објашњењу феномена глобализације, односно, разумевању и објашњењу идеолошких формација које се појављују и делују на глобалном нивоу.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Хипотетички оквир истраживања кандидат је изложио у пријави овог докторског рада. То је учинио у виду једне опште и четири посебне хипотезе.

Општа хипотеза гласи: Упркос најављеног краја идеологија, глобализацијски процеси нису идеолошки неутрални, већ поседују сопствену идеолошку димензију. Међутим, језик старих идеолошких подела више није адекватан у покушају да разумемо глобализацијске процесе, јер новонастале структурне промене захтевају нову парадигму у разумевању идеолошких димензија глобализације.

Општа хипотеза је проверена у целокупном истраживачком поступку и може се закључити да је она у раду потврђена. Мр Милорад Ђурић је показао је да процеси глобализације имају своје идеолошке димензије, да су стари модели идеолошког разврставања, оличени пре свега у бинарној подели на „левицу“ и „десницу“ неадекватни, али да су идеолошки аспекти присутни кроз глобализам, анти-глобализам и посебно – исламски фундаментализам, као потпуно антагонизоване политичке визије.

Ближе одредбе опште хипотезе показују се њеном разрадом у четири посебне хипотезе којима је кандидат истраживао генезу основних идеолошких профила, тријумф либералне демократије и теорије о крају идеологија, појаву

нових изазова насталих глобализацијом и, коначно, појаву нових идеолошких формација, пре свих, глобализма, анти-глобализма и исламског фундаментализма.

Прва посебна хипотеза: конституисање и функционисање идеологија нужно је везано за феномен просветитељства, односно, стварање модерних политичких друштава која се базирају на плурализму и међусобној конкуренцији политичких перспектива. Анализом везе филозофије и историјске епохе, кандидат доказује да је просветитељски дух не само разградио религијску основу по којој сва дешавања имају свој смисао и сврху у реализацији Божјег плана, већ је и створио оквир из којег је проистекла Француска револуција, из које, затим, проистиче Хегелова филозофија историје, као теорија епохалне синтезе. У тој филозофској операцији настаје и појмовни апарат потоњих идеологија – правда, историјска нужност, пројектовање будућности. Аутор Хегеловој филозофији историји приписује статус теорије помоћу које се може разумети конституисање идеологија деветнаестог и двадесетог века. Други важан основ за разумевање идеологија јесу теорије друштвеног уговора. Анализом теорија Хобса, Лока и Русоа кандидат доказује значај односа индивидуума и заједнице као трајног изазова који ће бити константна дистинкција међу настајућим идеологијама. Релевантност филозофије историје и теорија друштвеног уговора, аутор доказује и анализом осам основних типова идеологија, анализом њихових међусобних односа и, коначно, убедљивом доминацијом либерализма.

Друга посебна хипотеза: потпуна доминација једне од идеолошких перспектива, либерализма, утицала је на појаву теорија о крају идеологија. Други светски рат и Хладни рат, из којих либерална демократија излази као апсолутни победник, допринели су појави теорија о крају идеологија. Мр Милорад Ђурић, кроз анализу радова Данијела Бела, Френсиса Фукујаме и Жан-Франсоа Лиотара, показује најзначајније теорије о крају идеологија и њихов утицај на теоријску, друштвену и политичку климу на крају двадесетог века.

Трећа посебна хипотеза: процеси глобализације проузроковали су појаву нових, специфичних изазова на које „старе“ идеологије нису могле да одговоре. Анализирајући интеракцију технолошке и информатичке револуције и друштвених промена, кандидат доказује како глобална комуникација нужно производи глобално

друштво, а да у глобалном друштву настају глобални проблеми. Ови глобални проблеми и покушаји њиховог решавања резултирају појавом транснационалних актера – великим бројем различитих међународних организација и режима чија је улога усмерена на управљање у подручјима међународних активности. У ову групу организација убрајају се и *Светска Банка, Међународни Монетарни Фонд, УНЕСКО*, и, наравно, саме *Уједињене Нације*. Будући да у оваквим случајевима постоји изражен нормативни дефицит, деловање транснационалних актера мање изгледа као репродуковање било каквог поретка, а више као спровођење акционих програма. Другим речима, сматра аутор, поменути тип деловања није смештен у унапред познате нормативне оквире, већ готово искључиво почива на одређеним вредностима за које се актери залажу. Због тога не треба потцењивати фрустрације које се јављају као одговор на деловање из овог аморфног глобалног простора. Фрустрације су реакција грађана различитих друштава затечених у политичким системима и идеологијама који више, објективно, нису функционални јер је њихова суштинска политичка димензија добрим делом измештена у простор не-државне суверености.

Четврта посебна хипотеза: овим глобализацијским механизмом ствара се и нова идеолошка димензије, у којој „класичне идеологије“ деветнаестог и двадесетог века губе своју релевантност, а као најзначајније антагонизоване идеолошке формације појављују се глобализам, анти-глобализам и исламски фундаментализам. Упркос томе што веза између идеологије и глобализације није очигледна, кандидат идентификује најзначајне идеолошке елементе у склопу који одређује као глобализам – либералну демократију, теорије модернизације и космополитизам. Насупрот томе позиционирају се анти-глобалистички покрети, хетерогена група различитих облика протеста који очигледно поседују мобилизаторски потенцијал, али им ипак недостаје јасна визија жељене будућности. Коначно, као најозбиљнији изазов глобализму појављује се исламски фундаментализам, као највидљивији део широког религијског ревивализма (поновног оживљавања) присутног у последњој четвртини двадесетог и почетком двадесет и првог века, који у суштини поседује све карактеристике идеологије.

Набројане посебне хипотезе, садржане у пријави ове дисертације, омогућиле су кандидату да истраживачки поступак води у смеру свог основног истраживачког питања и задатка. Општа и посебне хипотезе потрђене су у истраживачком поступку, наведеним методама којима је била изложена обимна и сложена грађа овог истраживања. На основу тога, аутор је могао да изведе поуздане доказе за своју општу хипотезу.

4. Кратак опис садржаја дисертације

А) Структура дисертације

Увод

I Одређење појмова

Појам идеологије

Појам глобализације

II Појам конституисања идеолошких идентитета

Просветитељство као исходиште идеологије

Индивидуум и(ли) заједница

Идеолошки спектар

Либерализам

Конзервативизам

Социјализам

Национализам

Фашизам

Анархизам

Феминизам

Екологизам

III Крај века, крај идеологије?

Бел: Крај идеологије

Фукујама: Крај историје

Лиотар: Крај метанарација

IV Време преокрета

Технологија и друштво: консеквенце информатичке револуције

Глобални изазови

Транснационални актери

V Идеолошке димензије глобализације

Глобализам

Анти-глобализам

Исламски фундаментализам

Друга страна глобализације: религијски ревивализам

Закључак

Литература

Б) Опис садржаја по поглављима

Дисертација се, осим увода, закључка и списка литературе, састоји из пет поглавља.

Након уводног дела, у којем су дате основне напомене о предмету истраживања, основна и посебне хипотезе, научни и друштвени циљ истраживања, у првом поглављу су одређени појмови идеологије и глобализације. У одређењу појма идеологије, кандидат ја анализирао концепције идеологије заступљене у радовима Маркса и Енгелса, Лењина, Грамшија, Алтисера, Манхајма, Парсонса и Хејвуда. Реконструишући развој појма идеологије, аутор указује да, поред снажне синтезе два аспекта – мишљења и деловања, идеологије садрже и емоционалне и афективне елементе, окидаче њиховог мотивационог потенцијала, који су истовремено и изразито стигматизирајући у односу на политичке противнике. Због тога се аутор опредељује за Хејвудово схватање идеологије које је у потпуности индиферентно према специфичним политичким циљевима и актерима, јер ставља одлучни акценат на склоп дијагнозе ситуације и пројекта решења и, на тај начин, обезбеђује неопходну објективност и аналитичку компетенцију за разумевање феномена идеологије. Иста намера аутора присутна је и у настојању да се дође до неутралног одређења феномена глобализације. Будући да је нарастајућа литература и број аутора који се баве овом темом све већи, што дебати о глобализацији даје изратито екстензиван карактер, кандидат је различита разумевања овог феномена поделио, у складу са Хелдовом типологијом, у три групе: хиперглобалисте,

скептике и трансформационисте. Сумирајући ове различите, често екстремне, приступе глобализацији на проблеме надлежности, односно, суверенитета националне државе и проблем контроле, односно, управљања глобализацијским процесима, кандидат се у раду определио за Гиденсову дефиницију која, на вредносно избалансирани начин, глобализацију дефинише као интензивирање друштвених (комуникацијских) односа и релативизовање просторних релација.

У другом поглављу, аутор је нешто већу пажњу посветио реконструкцији основних концепција везаних за просветитељство, како би анализирао контекст у којем се ствара простор за филозофску и политичку револуцију, односно, координате за разумевање идејне и политичке архитектуре „новог века“. Урушавањем средњевековног хришћанског поретка, сматра кандидат, неповратно је урушен и свет у којем је религија била основ друштвене и политичке синтезе. Филозофија се враћа у свет, а у таквом свету развија се апсолутизација позиције субјекта, способног да се еманципује, да се ослободи религиозних окова и гради објективну слику историје и правде, као истинских основа људског бивствовања. Посебно се апострофира Хегелова филозофија историје, као једна од филозофских последица Француске револуције и њен утицај на настанак и развој идеологија. Такође, у овом поглављу, аутор даје приказ и различитих теорија друштвеног уговора. Кроз анализу учења Хобса, Лока и Русоа презентован је однос између индивидуума и заједнице, који ће бити веома важан у конституисању потоњих идеологија. У последњем делу овог поглавља, кандидат даје прецизан опис осам основних идеолошких типова, анализира њихове односе и констатује да је на крају двадесетог века либерализам несумњиво тријумфовао над осталим, конкурентским идеологијама.

У трећем поглављу, мр Милорад Ђурић даје детаљан приказ теорија које су се појавиле у другој половини двадесетог века и које су биле концентрисане око идеје о крају идеологија. Данијел Бел је већ шездесетих година констатовао успостављање консензуса око доминације економије над политиком, тврдећи да не постоје значајније идеолошке разлике међу најзначајнијим политичким актерима у западним друштвима. С друге стране, Френсис Фукујама је објавио општу сагласност око идеје да либерална демократија може да конституише крај

идеолошке еволуције човечанства, односно, крај историје. Коначно, Жан-Франсоа Лиотар у *Постмодерном стању* констатује да модерна, упркос склоности ка тотализујућим стратегијама, метанарацијама и идеологијама које почивају на фантазму апсолутног разрешења, није успела да разреши основне противречности. Тај неуспех утицао је на стварање неповерења у погледу метанарација. Посебну пажњу кандидат посвећује Лиотаровом схватању значаја технолошког напретка средстава за комуникацију, односно, новој позицији индивидуума детерминисаног технолошким прогресом и масовним приступом комуникацијским мрежама, који најављују нову епоху у којој ће се на другачији начин сагледавати услови и процеси конституисања друштвених и политичких феномена.

Четврто поглавље дисертације односи се управо на друштвене и политичке консеквенце информатичке револуције. Указујући на везу између глобалне комуникације и настајања глобалног друштва, аутор посебно наглашава ерозију суверенитета националних држава и појаву транснационалних организација која преузимају битне функције у решавању глобалних проблема. Анализом активности најзначајнији међународних организација и режима доказује се снажан нормативни дефицит у овом пољу и објашњава измештање главних политичких процеса изван и изнад граница националних држава. Тиме су, по мишљењу кандидата, релативизоване и „класичне“ идеологије које су биле усмерене на политичке процесе унутар националних држава.

У петом поглављу даје се приказ идеолошке мапе глобализованог света. Наглашавајући како глобализација, као засебна политичка сфера садржи и засебне идеолошке димензије, аутор евидентира три идеолошке формације: глобализам, анти-глобализам и исламски фундаментализам. Глобализам је дефинисан као склоп три компоненте – либерализма, теорија модернизације и космополитизма. Анти-глобализам, оличен у масовним протестима и акцијама као што су *Take the Square* или *Occupy Wall Street*, отворио је нова питања везана за функционисање савременог света. Изразита хетерогеност ових покрета као и недостатак јасне визије како би другачији свет требало да изгледа, у крајњој линији дисквалификују ове протесте свдећи их само на корективе постојећих система. Међутим, суштинско оспоравање глобализма долази из другог правца - исламског фундаментализма.

Радикално одбацавање политичких и културних вредности западне секуларне цивилизације, пројекција изградње јединствене светске заједнице исламских верника, као и спремност на саможртвовање и жртвовање других у „светом рату“ несумњиво карактерише исламски фундаментализам као политичку идеологију. У последњем делу овог поглавља приказује се исламски фундаментализам - дифузни екстремистички покрет, инспирисан радикалним (и често произвољним) тумачењем Курана и склон незамисливом насиљу, као потенцијално најозбиљнији изазов и, коначно, доказ да време идеолошких конфликта – није завршено.

У закључку су представљени основни резултати до којих се дошло у раду, резимирана основна аргументација и констатовано потврђивање основне и посебних хипотеза.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Мр Милорад Ђурић је за предмет свог истраживања у докторској дисертацији одабрао актуелну савремену тему из области теорија глобализације. Мада, као што смо већ констатовали, о глобализацији постоји обимна литература, нису бројни свеобухватни и систематични приступи проблему односа глобализације и идеологије. У овој дисертацији предмет истраживања је прилично свеобухватно и систематично изложен, након озбиљног научног истраживања обављеног на основу обимне и релевантне грађе.

Успешан резултат у виду изложене дисертације последица је добро структурисаног предмета истраживања, јасно изложених хипотеза и, на основу тога, постављеног истраживачког задатка, успешно одабране и селекционисане грађе и адекватног методског поступка. Спој ових добрих научно-истраживачких инструмената омогућио је и одговарајући резултат у виду неколико сазнајних нивоа. Пре свега, ради се о систематичном излагању истраживачког резултата у виду научне дескрипције основне теме. Такође, кандидат је пружио и историјско-развојна али и проблемско-структурна објашњења основних питања идеолошких димензија глобализације. Најзад, анализирајући сталне промене идеолошких образаца и повезујући их са токовима глобализације, мр Милорад Ђурић изводи

тенденције на основу којих даје убедљиве закључке о перспективама основних идеолошких конфликта у временима која тек долазе.

Наведене карактеристике овог научно-истраживачког рада наводе на закључак да он пружа конкретан допринос фонду научног знања у области студија глобализације и широј области савремених политиколошко-социолошких истраживања. Писана јасним и прегледним стилем и систематично изложена, дисертација, својим резултатима, даје одговоре на нека кључна питања која имају несумњиви научни и политичко-практични значај.

6. Закључак

На основу претходних тачака овог извештаја и посебно оцене о научном доприносу, Комисија сматра да ова докторска дисертација задовољава све услове самосталног и вредног научно-истраживачког подухвата. Мр Милорад Ђурић се у процесу њене израде руководио правилима научног истраживања, од постављања истраживачког задатка до последњег дела – писања закључка. Извршена је детаљна анализа на обимном научном материјалу и на основу тога су изведени поуздани закључци који су потврдили претходно добро постављене хипотезе – општу и посебне.

Комисија је стога сагласна у оцени да докторска дисертација „Идеолошке димензије глобализације“ у потпуности испуњава услове за јавну одбрану и предлаже Научно-наставном већу Факултета политичких наука да донесе одлуку у складу са овим закључком.

У Београду, 26.03.2015. године

Комисија

Проф. др Чедомир Чупић

Проф. др Јовица Тркуља

Проф. др Славиша Орловић (ментор)